

การใช้ยา

การใช้ยา

การใช้ยาให้ถูกต้องจำเป็นต้องจำเป็นต้องเรียนรู้เพื่อการดูแลรักษาในภาวะที่เจ็บป่วยหรือการได้รับบาดเจ็บจากอุบัติเหตุต่าง ๆ ด้วยการปฐมพยาบาล ซึ่งการใช้ยามีข้อควรรู้ ดังนี้

ชนิดของยา

ยาแบ่งได้เป็น 4 ชนิด ดังนี้ (สภากาชาดไทย, 2549 : 90)

1. แบ่งตามแหล่งกำเนิด ได้แก่ จากการสังเคราะห์ทางเคมี จากธรรมชาติ และจากการที่จุลินทรีย์สร้างขึ้น

2. แบ่งตามวิธีใช้ แบ่งได้ 3 ชนิด คือ

1) ยารับประทาน ได้แก่ ยาเม็ด ยา แคปซูล ยาละลายน้ำดื่ม ยาผงรับประทาน และยาน้ำรับประทาน

ภาพ แสดงยารับประทาน

2) ยาฉีด ได้แก่ ยาฉีดเข้ากล้ามเนื้อ ยาฉีด เข้าใต้ผิวหนัง และยาฉีดเข้าหลอดเลือด

ภาพ แสดงยาฉีด

3) ยาใช้เฉพาะที่และยาภายนอก ได้แก่ ยาตา ยาหู ยาฟันจุก ยาเหน็บ และยาทา

ภาพ ยาใช้เฉพาะที่และยาภายนอก

3. แบ่งตามการออกฤทธิ์ เช่น ออกฤทธิ์ต่อระบบทางเดินอาหาร ระบบหายใจ ระบบไหลเวียนเลือด ระบบกล้ามเนื้อและประสาท ระบบทางเดินปัสสาวะและอวัยวะสืบพันธุ์ เป็นต้น

4. แบ่งตามพระราชบัญญัติยา ได้แก่ ยาแผนปัจจุบัน ยาแผนโบราณ ยาบรรจุเสร็จยาอันตราย ยาสมุนไพร ยาออกฤทธิ์ต่อจิตประสาท ยาควบคุมพิเศษ และยาสามัญประจำบ้าน

หลักการใช้ยา

หลักการใช้ยาประกอบด้วย 2 ประการ คือ

1. ใช้ยามีคุณภาพในการรักษา บรรเทาอาการและป้องกันโรคหรือความเจ็บป่วย

2. ใช้ยาถูกต้อง คือ ถูกโรค ถูกคน ถูกขนาด ถูกวิธี และถูกต้องตามเวลา โดยถูกโรคเป็นการใช้ยาที่สามารถรักษา บรรเทา หรือป้องกันโรคของผู้ป่วยได้ ถูกคนเป็นการให้ยาได้แก่ผู้ป่วย ถูกขนาดเป็นการให้จำหน่ายยาที่ถูกต้อง กับความรุนแรงของโรคหรือน้ำหนักตัวผู้ป่วยหรืออายุของผู้ป่วยถูกวิธีเป็นการให้ยาถูกวิธีใช้ เช่น ยารับประทานจะใช้ใน ผู้ป่วยที่กลืนยาเม็ดได้ หรือในรายที่กลืนยากอาจต้องบดยาให้เป็นผงแล้วละลายน้ำเพื่อช่วยให้กลืนง่ายขึ้น แล้วยาจะถูกดูดซึมเข้าสู่ร่างกายทางลำไส้เล็กมากที่สุด มีเพียงส่วนน้อยที่จะถูกดูดซึมเข้าทางเยื่อในปาก กระเพาะอาหาร เช่น ยาอมใต้ลิ้น ยาจะถูกดูดซึมเข้าหลอดเลือดฝอยใต้ลิ้น ยา น้ำจะถูกดูดซึมไปที่กระเพาะอาหารได้ง่ายกว่ายาเม็ดและแคปซูล ยาแคปซูลบางชนิดเปลือกหุ้มมักจะทำขึ้นเพื่อให้ละลายได้ดีในกระเพาะอาหาร แต่โดยทั่วไปทำขึ้นเพื่อให้ละลายในลำไส้เล็ก ยารับประทานบาง ชนิดระคายเคืองต่อเยื่อต่างๆ ของช่องปากและท่อทางเดินอาหาร ซึ่งสามารถป้องกันได้ เช่น ถ้าเป็น ยาน้ำที่เจือจางโดยการเติมน้ำหรือให้ยาภายหลังการรับประทานอาหารหรือนม ยกเว้นที่ห้ามรับประทานพร้อมนมจะทำให้ผลการรักษาลดลง เช่น การมีอาหารในกระเพาะอาหารและลำไส้จะทำให้ยาที่รับประทานเข้าไปดูดซึมได้ช้าและยาบางชนิด ถูกทำลายโดยน้ำย่อย ดังนั้นช่วงเวลาที่ใช้ยาจึงมีผลต่อจำนวนยาที่ดูดซึมเข้าร่างกายได้ที่จะต้องรับประทานยาบางชนิด ก่อนอาหาร พร้อมอาหาร หรือหลังรับประทานอาหาร

ข้อควรปฏิบัติในการใช้ยา

ข้อควรปฏิบัติในการใช้ยา มีดังนี้

1. อ่านฉลากยาให้เข้าใจทุกครั้ง โดย
 - 1) ว่าเป็นชื่อยาที่ต้องการใช้หรือไม่
 - 2) วิธีใช้ยา ขนาดของยา และเวลาที่ใช้ยา
 - 3) ดูข้อควรระวังในการใช้ยา

ภาพ การอ่านฉลากยา

4) ดูวันหมดอายุของยา โดยวันหมดอายุจะใช้ตัวพิมพ์ภาษาไทยว่า “วันหมดอายุ” หรือพิมพ์ภาษาอังกฤษ “Expiry Date” ซึ่งอ่านว่า เอกซ์ไปรี เดท หรือ “Expiration Date” ซึ่งอ่านว่า เอกซ์ไปเรชัน เดท หรือใช้ตัวย่อว่า “EXD. Date” แล้วตามด้วย วัน เดือน ปี ที่ยาหมดอายุ หรือใช้ตัวพิมพ์ภาษาอังกฤษว่า “Used before” ซึ่งอ่านว่า ยูส บีฟอว์ โดยตรงกับการใช้ตัวพิมพ์ภาษาไทยว่า “ใช้ก่อน” แล้วตามด้วย วัน เดือน ปี ที่ยาหมดอายุ เช่น Exp. Date 1/1/13 หมายความว่า ยาหมดอายุในวันที่ 1 มกราคม ค.ศ. 2013 หรือ พ.ศ. 2556 หากฉลากยาไม่ได้กำหนดวันที่หมดอายุให้ถือวันสุดท้ายของเดือนนั้นเป็นวันหมดอายุ เช่น Exp. Date 12/13 หมายความว่า 31 ธันวาคม ค.ศ. 2013 หรือ พ.ศ. 2556 หากไม่ได้กำหนดวันหมดอายุให้สังเกตจากวันที่ผลิตซึ่งมักพิมพ์ภาษาไทยว่า “วันผลิต” หรือใช้ตัวพิมพ์ภาษาอังกฤษว่า “Manufacturing Date” ซึ่งอ่านว่า แมนูเฟกเชอะริง เดท หรือใช้ตัวย่อว่า “Mfg., Date” ซึ่งยาที่มีอายุยาว หรือเสื่อมช้าอาจจะไม่มีวันหมดอายุ ดังนั้นเพื่อความปลอดภัยไม่ควรใช้ยาที่ผลิตมาเกิน 5 ปี นอกจากนี้ยังใช้การสังเกตสภาพเสื่อมของยาในกรณีที่ยานี้ไม่มีวันหมดอายุ โดยดูจากลักษณะสี กลิ่น รส ว่ามีการเปลี่ยนแปลงไปจากเดิมหรือไม่ ซึ่งถ้าพบว่าการเปลี่ยนแปลงแสดงว่ายานั้นเสื่อมคุณภาพแล้วไม่ควรนำมาใช้

ถ้าภาชนะบรรจุยาไม่มีฉลากยาหรือฉลากยาลบเลือนไม่ชัดเจนจะทำให้ไม่รู้แน่ชัดว่ายานั้นคือยาอะไร ซึ่งหากใช้ยาผิดจะเกิดโทษต่อร่างกายได้ เนื่องจากการอ่านฉลากที่ชัดเจนและเกิดความเข้าใจจะทำให้เกิดประโยชน์ต่างๆ เช่น

1) ป้องกันการหยิบยาผิด

2) ใ้ช้ยาให้ถูกคน ถูกโรค ถูกขนาด ถูกวิธี และถูกต้องตามเวลา

3) สามารถปฏิบัติตามวิธีใ้ช้ยาได้ถูกต้องและทราบข้อควรระวังต่าง ๆ เช่น รับประทานยาแล้วอาจง่วงนอน ดังนั้นควรหลีกเลี่ยงการขับรถยนต์ หรือทราบข้อแนะนำต่าง ๆ เช่น เขย่าขวดก่อนรินยาเพื่อให้ตัวยาที่อยู่กันขจัดผสมกับส่วนที่เป็นน้ำในขวดยาจริง จะทำให้ร่างกายได้รับตัวยาตามขนาดของยาที่ต้องการ รับประทานหรือทราบวันหมดอายุของยาเพื่อให้ร่างกายได้รับยาตามขนาดของยาที่ต้องการรับประทาน หรือทราบวันหมดอายุของยาเพื่อให้ร่างกายได้รับยาที่มีคุณภาพและปลอดภัยจากการใ้ช้ยา

2. ตรวจสอบสภาพของยาว่าเสื่อมคุณภาพหรือเปลี่ยนสภาพไปหรือไม่ โดยดูจากลักษณะสี กลิ่น รส ว่ามีการเปลี่ยนแปลงไปจากเดิมหรือไม่ ซึ่งถ้าหากยานั้นมีการเปลี่ยนแปลงจากเดิมแล้วแสดงว่ายานั้นเสื่อมคุณภาพแล้วไม่ควรใ้ช้ยานั้นในกรณีที่ยาใดไม่ระบุวันหมดอายุก็ใ้ช้การตรวจการเสื่อมคุณภาพของยาช่วยได้เนื่องจากยาที่หมดอายุมักมีการเปลี่ยนสภาพยาไปจากเดิม แต่บางครั้งยายังไม่หมดอายุก็อาจมีการเปลี่ยนสภาพได้เนื่องจากการเก็บรักษาไม่ดี เช่น ถูกแดด อากาศ ร้อน หรือการผลิตยาไม่ได้มาตรฐาน การตรวจสอบยาเสื่อมคุณภาพจะมีการเปลี่ยนสภาพจากเดิม เช่น ถ้าเป็นยาเม็ดจะเปลี่ยนแปลงเป็นลักษณะแตกร่วน กะเทาะ ซีด เปลี่ยนสี ถ้าเป็นยาเม็ดเคลือบจะเปลี่ยนเป็นลักษณะเอี่ยมเหนียว ถ้าเป็นยาเม็ดแคปซูลจะเปลี่ยนเป็นลักษณะบวมโป่งพอง ผงยาภายในแคปซูลจับตัวกันเป็นก้อนเปลี่ยนสี อาจมีเชื้อราขึ้นบนเปลือกแคปซูล ดังตัวอย่าง ผงยาเตตราไซคลินจากสีเหลืองเป็นสีน้ำตาลซึ่งจะมีอันตรายต่อไต ถ้าเป็นยาน้ำเชื่อมจะเปลี่ยนเป็นลักษณะตะกอนจับตัวกันเป็นก้อนแข็ง เขย่าแรง ๆ ก็ไม่กระจาย ถ้าเป็นยาน้ำอิมัลชัน (Emulsion) จะเปลี่ยนแปลงเป็นลักษณะเขย่าแล้วไม่รวมเป็นเนื้อเดียว เนื้อครีมจะเปลี่ยนสี ถ้าเป็นยาครีมจะเปลี่ยนเป็นลักษณะแยกชั้นไป) เนื้อเดียวกัน เนื้อครีมเปลี่ยนสี ถ้าเป็นยาหยอดตาจากเดิมเป็นน้ำใส ๆ จะเปลี่ยนเป็นขุ่นหรือหยอดตาแล้วมีอาการมากกว่าปกติ โดยทั่วไปยาหยอดตาจะมีอายุเพียง 1 เดือนนับจากวันที่เปิดใ้ช้ครั้งแรก ดังนั้นถ้าพบยาเปลี่ยนจากเดิมในลักษณะต่าง ๆ ดังกล่าวข้างต้น แสดงว่าเป็นยาเสื่อมคุณภาพ ซึ่งไม่ควรนำมาใ้ช้ เนื่องจากไม่เกิดผลต่อสุขภาพตามต้องการหรือการรักษาโรค แต่จะเป็นพิษต่อร่างกาย

3. การเก็บรักษา ยา ควรมิดูยาและแยกยาใ้รับประทานกับยาภายนอกใ้ชัดเจน โดย

1) ยาที่เก็บต้องมีฉลากที่ถูกต้อง ไม่เลอะเลือน และต้องอ่านสลากยาใ้ครบถ้วน รวมทั้งคำแนะนำในเก็บรักษา

ภาพ ตู้เก็บรักษา

2) ยารับประทานหรือเรียกว่ายาใช้ภายใน ให้เขียนด้วยตัวอักษรสีน้ำเงิน หรือสีดำ “ยา
รับประทาน” กำกับไว้บนฉลากยาซึ่งมักใช้ฉลากสีขาว และอาจจัดเก็บยานี้อยู่ชั้นบนของตู้ยา ชิกซ้ายหรือชีก
ขวา ถ้าตู้ยามีชั้น 4 รวมทั้งแยกยาน้ำและยาเม็ดให้อยู่คนละกลุ่มยาด้วย ซึ่งหากมียามากอาจจัดตามตัวอักษร
ของชื่อยาเพื่อ่ายต่อการหา

3) ยาภายนอก ให้เขียนด้วยตัวอักษรสีแดงบนฉลากว่า “ห้ามรับประทาน” (บางครั้งอาจใช้
ฉลากยาสีแดงติดที่ขวดยาหรือกล่องยา) และอาจจัดเก็บยานี้อยู่ชั้นล่างของตู้ยาหรือคนละชีกตู้ยารับประทาน
ถ้ามีตู้ยาชั้นเดียว

4) กรณีทั่วไปที่ไม่ระบุงการเก็บรักษา ให้เก็บอุณหภูมิห้องบริเวณที่ไม่ร้อน ไม่มีแสงแดดส่อง

5) กรณีที่ระบุให้เก็บยาในตู้ยา (อุณหภูมิ 2-8 องศาเซลเซียส) ห้ามแช่ในช่องแช่แข็งเพราะจะ
ทำให้ยาเสียได้ โดยให้เก็บยาในตู้เย็นช่องปกติ แต่ไม่ควรเก็บที่ประตูตู้เย็น เพราะอุณหภูมิอาจจะไม่เย็นพอจาก
การที่ประตูเย็นบ่อย ๆ

6) ยาที่ต้องป้องกันแสงบรรจุในขวดสีชา ไม่ควรเปลี่ยนภาชนะใส่ยาเป็นแบบใสหรือขาว

7) ยาที่ต้องระมัดระวังความชื้น ควรใส่สารกันชื้นไว้ตลอดเวลา และปิดภาชนะบรรจุให้แน่น
(มักเห็นซองเล็ก ๆ ภายในมีเม็ดกันชื้นบรรจุอยู่ในขวดยา)

8) ภาชนะบรรจุยา ไม่ควรเปลี่ยนภาชนะนั้นโดยไม่จำเป็น เนื่องจากอาจทำให้เกิดการสับสน

9) ไม่ควรแกะยาออกจากแผงยาหรือกระดาษตะกั่ว (Foil)

10) ควรเก็บยาให้พ้นมือเด็ก เนื่องจากยามีสีสวยงามคล้ายขนมจึงอาจทำให้เด็กหยิบมา

รับประทานเล่น ซึ่งอาจเป็นอันตรายต่อร่างกายได้

11) การเก็บยาที่เหลือ สามารถเก็บไว้ใช้ได้นานตามชนิดของยานั้น ๆ เช่น

(1) ถ้าเป็นยาน้ำทั่วไป หลังจากเปิดขวดแล้วควรเก็บไว้ใช้ได้ไม่เกิน 1 เดือน

(2) ถ้าเป็นยาเม็ดที่ไม่ได้บรรจุในกระดาษตะกั่ว ควรเก็บไว้ไม่เกิน 6-12 เดือน

(3) ถ้าเป็นยาเม็ดที่บรรจุในกระดาษตะกั่ว สามารถเก็บไว้ใช้ได้ถึงวันหมดอายุของยา

(4) ถ้าเป็นยาภายนอก เช่น ครีมต่าง ๆ ควรเก็บไว้ไม่เกิน 6 เดือน หรือตามวัน

หมดอายุ อันใดอันหนึ่งที่มาถึงก่อน

(5) ถ้าเป็นยาหยอดตาและยาป้ายตาที่เปิดใช้แล้ว ควรเก็บไว้ไม่เกิน 30 วัน หลังเปิด

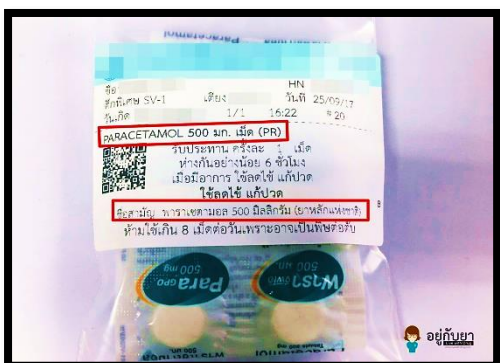
ใช้

4. การใช้จ่ายจะต้องใช้ให้ถูกต้องตามการปฐมพยาบาล อาการ หรือโรคของผู้ป่วย โดยใช้ยาถูกต้องคือ
ถูกตัวผู้ป่วย ถูกโรค ถูกขนาดยา ถูกวิธี หรือหนทางที่ให้ และถูกเวลาที่ให้ตามการใช้จ่ายชนิดนั้น ๆ

5. ปฏิบัติตามวิธีการใช้ยาให้ถูกต้อง เช่น เขย่าขวดก่อนรินยา และการเคঁดยาก่อนกลืน
6. การหยิบยาให้ถูกต้องตามชื่อยาที่ต้องการ ต้องอ่านฉลากยาก่อนทุกครั้ง
7. การจัดยาหรือหยิบยาจะต้องล้างมือให้สะอาดและเช็ดให้แห้งด้วยผ้าหรือกระดาษเช็ดมือที่สะอาด

1) จัดยาให้ถูกขนาด ถ้าเป็นยาเม็ดหรือแคปซูลห้ามใช้มือหยิบ ให้ใช้เทือกจากขวดยาตามจำนวนเม็ดที่ต้องการลงบนฝ่าขวด หรือใช้ช้อนตักยา หรือถาดนับเม็ด แล้วจึงเทใส่ซองยาหรือถ้วยยาเพื่อส่งให้ผู้ป่วยรับประทาน ถ้าเป็นยาชนิดน้ำให้เขย่าขวดแล้วปิดฝาถือขวดยาโดยหมุนฉลากยาข้างขวดไว้ด้านบนหรือในอุ้งมือ เพื่อป้องกันฉลากยาเลอะเลือนจากยาที่อาจไหลลงเป็นฉลากยา มืออีกข้างหนึ่งยกแก้วน้ำสูงระดับสายตา วางนิ้วหัวแม่มือข้างที่ถือถ้วยตวงมาตรฐานหรือแก้วยาไว้ที่ระดับที่ต้องการยา ซึ่งแก้วยาน้ำจะมีระดับบอกจำนวนเป็นช้อนโต๊ะ ช้อนชา และมิลลิลิตร (ช.ช.) ในแต่ละบริเวณผิวของแก้วยาแล้วรินยาลงแก้วให้ระดับโค้งกลางของยาน้ำตรงกับขนาดยาที่ต้องการ แต่ถ้ารินยาเกินจำนวนที่ต้องการให้เททิ้งห้ามเทกลับลงในขวดยาเพื่อป้องกันการปนเปื้อนยาในขวดยา ถ้าเตรียมยาเป็นหยดให้ใช้หลอดหยดยาของขวดวัดจำนวนให้ได้ตามขนาดที่ต้องการ ถ้าเป็นผงยาให้ใช้ช้อนตวงปาดแล้วเทยาลงในแก้วยา เติมน้ำสะอาดและใช้ช้อนคนให้เข้ากัน ถ้าเป็นยาผงที่ต้องเติมน้ำลงในขวดยา เช่น ยาปฏิชีวนะของเด็กให้เติมน้ำสะอาดในปริมาณที่กำหนด เขย่าขวดเพื่อให้ น้ำและผงยาผสมกันให้ตรงระดับหรือเส้นที่กำหนดปริมาณน้ำยาที่ผสมเสร็จแล้วบริเวณข้างขวด แล้วรินยาตามขนาดที่ต้องการลงในช้อนยามาตรฐานที่เป็นช้อนชา ซึ่ง 1 ช้อนชามีปริมาณเท่ากับ 5 มิลลิลิตร (ซี.ซี.) หรือช้อนโต๊ะ ซึ่ง 1 ช้อนโต๊ะ มีปริมาณเท่ากับ 15 มิลลิลิตร (ซี.ซี.)

2) ให้อาการวิธีและเวลาที่กำหนดไว้ในฉลากยา เช่น ยาถูกวิธี คือเป็นยาที่ใช้รับประทานและรับประทานถูกต้องตามเวลา ได้แก่ ถ้าเป็นยาก่อนอาหาร หมายถึงรับประทานยาก่อนอาหารเช้าครึ่งชั่วโมงเพื่อให้ยาดูดซึมได้ดีหรือออกฤทธิ์ระงับอาการบางอย่างที่อาจเกิดขึ้นก่อนการรับประทานอาหาร เช่น ยาแก้ไอเจียนและยาแก้ปวดเกร็งในกระเพาะอาหาร เป็นต้น ถ้าเป็นยาก่อนนอนรับประทานยาหลังอาหารหนึ่งชั่วโมง เช่น ยาปฏิชีวนะประเภทเพนิซิลลินและแอมพิซิลลิน เป็นต้น เนื่องจากยาพวกนี้จะดูดซึมได้ดีในตอนท้องว่าง ซึ่งทำให้ยาออกฤทธิ์ได้สูงสุด ถ้าเป็นยาหลังอาหาร หมายถึงรับประทานยาหลังอาหารประมาณ 15 นาที และยาบางชนิดที่รับประทานก่อนหรือหลังอาหารไม่มีผลต่อการดูดซึมของยาควรรับประทานหลังอาหารเพื่อสะดวกในการปฏิบัติ ถ้าเป็นยาหลังอาหารทันทีควรรับประทานหลังอาหารทันทีเนื่องจากยาประเภทนี้จะระคายเคืองต่อกระเพาะอาหาร ทำให้เกิดอาการคลื่นไส้ อาเจียนหรือปวดท้อง เช่น แอสไพริน และยาแก้ปวดข้อกระดูก เป็นต้น

ภาพ ฉลากยาแบบเม็ด

ภาพ ฉลากยาแบบน้ำ

3) ยารับประทานไม่ควรให้ผู้ป่วยที่กำลังมีอาการอาเจียน ผู้ป่วยที่ไม่รู้สึกตัวและผู้ป่วยที่ไม่สามารถกลืนยาได้ สำหรับผู้ป่วยที่กลืนยากสามารถช่วยให้กลืนยาได้ง่ายขึ้น โดยถ้าเป็นยาชนิดอัดเม็ดแข็งให้ใช้การบดยาและละลายน้ำ แต่ถ้าเป็นยาเม็ดเคลือบหุ้มใช้การบดยา และยาแคปซูลหุ้มใช้การดึงแคปซูลที่หุ้มออกเพื่อเอาแต่ผงยา เพราะส่วนเปลือกที่หุ้มนี้ทำขึ้นมาเพื่อไม่ให้ยาถูกทำลายโดยน้ำย่อยในกระเพาะ

4) ยาน้ำบางชนิด เช่น ยาจิบแก้ไอ ควรให้ภายหลังรับประทานยาเม็ดแล้ว เพื่อให้ยาที่จิบแก้ไอยังคงค้าง อยู่ที่คอโดยไม่ต้องดื่มน้ำตาม

5) ยาหยอดตา ควรเก็บไว้ในตู้เย็น (อุณหภูมิ 2-8 องศาเซลเซียส) เมื่อเปิดใช้แล้วไม่ควรเก็บไว้เกิน 1 เดือน และไม่ควรใช้ร่วมกับผู้อื่น เพราะอาจทำให้แพร่เชื้อโรคติดต่อได้

6) บาล์ม ไม่ควรทาที่บาดแผลเปิด บาดแผลถลอก หรือใช้กับเด็กเล็ก เนื่องจากทำให้เกิดอาการแสบร้อน และระคายเคืองต่อผิวหนัง

7) ยาผงโรยแผล ไม่ควรใช้กับบาดแผลที่เริ่มมีการติดเชื้อ มีน้ำเหลือง เพราะผงของยาจะจับน้ำเหลือง เป็นก้อนทำให้เกิดการระคายเคืองและทำให้บาดแผลหายช้า

8) ยาสเตอรอยด์ (Steroid) มักจะมีอยู่ในยาชุด เช่น ยาชุดแก้ไข้หวัดหรือยาลูกกลิ้ง ถือเป็นยาครอบจักรวาล เมื่อรับประทานเข้าไปแล้วจะรู้สึกว่าได้ผลในการรักษาจึงทำให้มีการใช้ยานี้อย่างพร่ำเพรื่อ และเกิดโทษในระยะยาว เช่น เกิดแผลในกระเพาะอาหาร ลดภูมิต้านทานโรค ทำให้เกิดโรคแทรกซ้อนได้ง่าย กระดูกผุ ความดันสูง เกิดเป็นเบาหวาน เป็นต้น

9) ยาต้านจุลชีพหรือยาต้านการติดเชื้อหรือยาปฏิชีวนะ การรับประทานยาต้านจุลชีพเพื่อการทำลายเชื้อโรคจะต้องรับประทานให้ครบขนาดมีฉะนั้นอาจนำไปสู่การดื้อยาและมีโอกาสแพ้ง่ายจึงควรให้ผู้สั่งใช้ยานี้ ซึ่งแต่ละชนิดของยาต้านจุลชีพจะเหมาะกับการใช้โรคแต่ละโรคแตกต่างกันไป เมื่อแพทย์ให้รับประทาน ผู้ป่วยควรรับประทานให้ครบขนาดของยา โดยรับประทานยาที่แพทย์สั่งให้หมด

10) ยาที่รับประทานเฉพาะที่มีอาการ เป็นยาที่ไม่จำเป็นต้องรับประทานต่อเนื่องจนยาหมด หลังจา อาการหายแล้ว เช่น ยาแก้ไอ ยาแก้ปวด ยาแก้หวัด เป็นต้น

8. การใช้ยาให้ถูกวิธีหรือถูกทาง แบ่งเป็น 3 วิธี คือ ยารับประทานยาฉีด และยาใช้เฉพาะที่ ซึ่งวิธีใช้ยาสำหรับผู้ปฐมพยาบาลที่ไม่ใช่แพทย์หรือพยาบาลห้ามใช้ฉีด ดังนั้นในที่นี้จะกล่าวเฉพาะการให้ยารับประทานและการให้ยาเฉพาะที่ ซึ่งเกี่ยวข้องกับการปฐมพยาบาล ดังนี้

1) การให้ยารับประทานหรือการให้ยาทางปาก ควรจัดให้ผู้ป่วยนั่ง ถ้าผู้ป่วยลุกนั่งไม่ได้ให้จัดท่านอนตะแคงเพื่อให้ผู้ป่วยรับประทานยาได้ง่าย และป้องกันผู้ป่วยสำลักขณะกลืนยา จัดหาน้ำเย็นธรรมดาให้ผู้ป่วยรับประทาน ยาและให้รับประทานยาทีละอย่าง ยาเม็ดครึ่งละ 1 เม็ด ถ้าผู้ป่วยกลืนยากควรแนะนำให้ผู้ป่วยวางยาเม็ดบนลิ้น แล้วดื่มน้ำตามและอยู่กับผู้ป่วยจนรับประทานยาเสร็จ ถ้าหากผู้ป่วยล้มรับประทานยาห้ามผู้ป่วยรับประทานยาเป็นสองเท่าในมือต่อไป เพราะอาจจะเป็นอันตรายจากการรับประทานยาเกินขนาดได้

ถ้าเป็นยาที่มีรสไม่ชวนรับประทานควรจิบน้ำเป็นหรืออมน้ำแข็งก่อนรับประทานยา หรือให้ดื่มน้ำส้มหรือน้ำผลไม้ภายหลังรับประทานยา เพื่อช่วยลดความรู้สึกต่อกลิ่นและรสของยา และถ้าเป็นยาระคายเคืองต่อเยื่อบุทางเดินอาหาร เช่น ยาคลายกล้ามเนื้อ ควรให้รับประทานหลังอาหารทันที ซึ่งอาหารประเภทขนมปังจะช่วยลดอาการระคายเคืองได้ดี เป็นต้น

ภาพ การให้ยารับประทานหรือการให้ยาทางปาก

2) การใช้ยาเฉพาะที่มีหลายทาง เช่น

(1) การทาผิวหนังด้วยวิธีการทาแป้ง น้ำมัน โลชั่น ครีม หรือน้ำมันเหนียว เพื่อให้ดูดซึมเข้าไปอยู่บริเวณต่อมไขมัน ซึ่งควรทำความสะอาดผิวหนังด้วยสบู่และล้างออกด้วยน้ำก่อนที่จะทายา ซึ่งยานี้หากมีส่วนผสมบางอย่างเพิ่ม เช่น น้ำมันหรือน้ำมันระเหยมาผสมในน้ำมันทาแก้ปวดเมื่อรวมกับการประคบด้วยความร้อนจะช่วยให้ยาถูกดูดซึมได้ดีขึ้น เพราะความร้อนช่วยให้การไหลเวียนเลือดดีขึ้นและผิวหนังอ่อนนุ่ม

(2) การหยอดตา ก่อนหยอดตาควรทำความสะอาดเปลือกตาและขนตาด้วยสำลีชุบน้ำเกลือหรือน้ำต้มสุกที่เย็นแล้ว เปิดฝาขวดยาและควรวาดยาให้ปลายหลอดของขวดยาให้ตรงกับตา แต่ถ้าขวดยาเป็นชนิดหลอดแก้วสำหรับหยดยา (Medicines Dropper) ที่มีปริมาณเท่าที่ต้องการใช้ เพราะถ้ามีน้ำยาเหลือจะทำให้ยากลับลงในขวดยาอีก ซึ่งไม่ปลอดภัยและไม่สะอาด เมื่อป็นยาเข้าในหลอดแก้วจะต้องถือส่วนของลูกยางให้ปลายหลอดแก้วห้อยลง เพราะถ้าหงายหลอดแก้วจะทำให้ยาไหลลงไปในลูกยางทำให้ยาสกปรกได้ การหยอดตาให้ถือหลอดแก้วให้ตรงกับตา ห้ามถูกขนตาและเปลือกตาจะทำให้ผู้ป่วยตกใจได้ เมื่อจะหยอดยาให้เปิดเปลือกตาล่างลงให้เป็นกระทั่งและหยอดตาลงไป ห้ามหยอดตาลงไปที่กระຈกตา ระวังอย่าให้ปลายหลอดแก้วแตะถูกกระຈกตา เพราะอาจทำให้เกิดอันตรายจากที่หลอดแก้วแตะถูกกระຈกตาได้ หากต้องการหยอดตามากกว่าหนึ่งชนิดในคราวเดียวกันควรเว้นเวลาหยอดจากห่างกันสักครู่ (ประมาณ 5 นาที) เพื่อให้ยาที่หยอดตาแล้วนั้นซึมสู่เยื่อบุตาก่อน

(3) การป้ายตา ก่อนป้ายตาจะต้องทำความสะอาดเปลือกตาและขนตาเช่นเดียวกับการหยอดตา เมื่อป้ายยาจะป้ายตามแนวของเยื่อบุตา โดยเปิดเปลือกตาล่างลงมา ขณะป้ายยาระวังไม่ให้ปลายหลอดยาถูกตาขาว เมื่อป้ายยาเสร็จแล้วให้ผู้ป่วยหลับตาเพราะความอบอุ่นจะทำให้ยาละลายเร็ว และแนะนำให้ผู้ป่วยกลอกตาเพื่อให้ยา กระจายไปยังเปลือกตาและลูกตาได้ทั่ว

(4) การหยอดหู ยาที่ใช้หยอดหูควรมีอุณหภูมิเท่ากับร่างกาย การหยอดหูจะต้องใช้หลอดแก้วสำหรับหยอด การจัดทำนอนจะต้องให้ผู้ป่วยนอนตะแคงให้หูด้านที่จะหยอดยานั้นอยู่ด้านบนเพื่อป้องกันไม่ให้ยาไหลออกมา

(5) การหยอดจมูก การใช้ยาทางจมูกมี 2 วิธี คือการหยอดจมูกกับการฉีดยาพ่นจมูก ยาที่ใช้หยอดหรือฉีดพ่นจมูกจะช่วยลดอาการบวมของจมูก โดยจะใช้น้ำหรือน้ำเกลือเป็นสารละลาย ซึ่งปลอดภัยหากมีการสำลักเข้าไปในปอด นอกจากนี้ยังเป็นกรให้ยาปฏิชีวนะและยาชาทางจมูกเพื่อรักษาอาการอักเสบและออกฤทธิ์เป็นยาชาบริเวณจมูก ส่วนวิธีการใช้ยาจะต้องทำความสะอาดรูจมูกโดยให้ผู้ป่วยอยู่ในท่านั่ง ศีรษะแหงนไปด้านหลัง หรือให้นอนหนุนหมอน ซึ่งท่านี้จะทำให้ยาเข้าไปในรูจมูกได้ดี แล้วหยอดจมูกด้วยการบีบขวดยาโดยใช้ด้านที่มีลักษณะเป็นหลอดลงไปในรูจมูก หยอดตามจำนวนที่แพทย์สั่งที่ละข้าง แต่ถ้าเป็นขวดยาชนิดที่ใช้หลอดแก้วให้บีบยาเข้าไปในหลอดแก้วให้พอเพียงกับจำนวน ยาที่จะใช้หยอดรูจมูกทั้งสองข้าง โดยสอดปลายแก้วเข้าไปลึก 1 เซนติเมตร หรือนิ้วฟูต และหยอดยาตามจำนวนที่แพทย์สั่งที่ละข้าง ถ้าหลอดแก้วสัมผัสกับผนังจมูกจะทำให้ผู้ป่วยจามได้ง่าย หลังหยอดยาจะต้องให้ศีรษะของผู้ป่วยแหงนไปข้างหลังเพื่อป้องกันการไหลของยาออกมา โดยทั่วไปยามักจะไหลลงไปในคอในการหยอดยาลงไปในจมูกของเด็กเล็กหรือผู้ป่วยที่ไม่รู้สึกตัวควรหุ้มปลายของหลอดแก้วด้วยยางนุ่ม ๆ เพื่อป้องกันการกระแทกกระเทือนต่อเยื่อจมูก ส่วนการฉีดยาพ่นจมูกทำวิธีเดียวกับการหยอดจมูก แต่จะแตกต่างกันตรงที่ใช้วิธีพ่นแทน การหยอดโดยการพ่นยาจะต้องไม่กดแรงจนเกินไปเนื่องจากจะทำให้ยาพุ่งแรงเข้าไปในจมูกและท่อที่ช่วยในการทรงตัวในหูได้

(6) การใช้ยาทางคอมี 2 วิธี คือพ่นหรือป้ายคอ และยาอมในการพ่นหรือป้ายคอจะต้องเตรียมอุปกรณ์ให้สะอาด ได้แก่ ไม้กดลิ้นและไม้พันสำลี แล้วจัดให้ผู้ป่วยนอนหงนศีรษะไปข้างหลังและกดลิ้นด้วยไม้กดลิ้น จากนั้นใช้ไม้พันสำลีที่มีตัวยาป้ายคอ แต่ถ้าใช้วิธีพ่นจะต้องใช้แรงกดมากกว่าพ่นในจมูก ส่วนวิธีอมยา เป็นยาที่ใช้รักษาเฉพาะที่ปากและคอ เช่น ยาอมแก้ไอ เมื่อยาแตกตัวแล้วจึงออกฤทธิ์ โดยยาจะไปเคลือบภายในปากและคอ การอมยาควรอมระหว่างแก้มและเหงือก แต่ถ้าเคี้ยวยาอมแล้วกลืนยาอย่างรวดเร็วจะทำให้ยาสัมผัสกับเยื่อภายในปากลดลง จึงทำให้ประสิทธิภาพของยาลดลงด้วย

9. การให้ยากับหญิงมีครรภ์หรืออยู่ในระยะให้นมบุตร เด็ก คนชรา และบุคคลที่มีโรคประจำตัว เช่น โรคไต โรคหัวใจ ความดันโลหิตสูง โรคตับ เป็นต้น ควรให้แพทย์เป็นผู้สั่งจ่ายยาและไม่ควรซื้อยามาใช้เอง

10. หลังการใช้ยาแล้วควรบันทึกในสมุดทะเบียนผู้ป่วยเกี่ยวกับชื่อผู้ป่วย อายุ อาการ หรือโรค ชื่อยา ขนาดยา วิธีให้ยา และผลการให้ยา พร้อมกับเซ็นชื่อผู้ให้ยา ในระหว่างรอผลของยาที่ให้จะต้องสังเกตอาการผิดปกติของร่างกายที่เกิดจากสาเหตุ 3 ประการ คือการแพ้ยา ฤทธิ์ข้างเคียงของยา และพิษของยา ซึ่งอาการผิดปกติเหล่านี้จะมีตั้งแต่อาการเล็กน้อยถึงตายได้ และอาจเป็นอาการที่เหมือนกันได้ แต่ต่างกันที่สาเหตุของการเกิดอาการ เช่น มีอาการคลื่นไส้เหมือนกันโดยไม่มีสาเหตุได้ทั้งการแพ้ยาหรือฤทธิ์ข้างเคียงของยา สาเหตุทั้ง 3 ประการที่ทำให้เกิดอาการผิดปกติ มีดังนี้

1) การแพ้ยา จะเกิดในบางคนเท่านั้นที่มีอาการผิดปกติ เช่น เป็นผื่นคัน บวมตามตัว คลื่นไส้หรืออาเจียน เป็นต้น ถ้ามีอาการแพ้ยาให้หยุดยาทันทีแล้วไปพบแพทย์ ถ้าแพทย์วินิจฉัยว่าแพ้ยาจริงให้ผู้ป่วยจำชื่อยาที่แพ้ไว้เพื่อจะได้ไม่ใช้ยานั้นอีก

2) ฤทธิ์ข้างเคียง เป็นลักษณะเฉพาะของยานั้น ๆ เช่น ยาบรรเทาอาการปวดหรืออักษระ เมื่อผู้ป่วยรับประทานยาชนิดนี้แล้วจะต้องเกิดอาการคลื่นไส้มากกว่าคนปกติหรืออาจขึ้นกับการปฏิบัติตน เช่น รับประทานยาหลังอาหารทันทีแต่ผู้ป่วยรับประทานยาตามใจชอบจึงทำให้มีอาการคลื่นไส้มากขึ้น ผู้ปฐมพยาบาลจะต้องอธิบายวิธีการใช้ยาที่ถูกต้องให้ผู้ป่วยปฏิบัติตามคำแนะนำและข้อควรระวังในการใช้ยา เพื่อบรรเทาอาการผิดปกติจากฤทธิ์ข้างเคียงของฤทธิ์ยานั้น

ภาพ การกินยาเกินขนาด

3) พิษของยา เป็นการใช้ยาเกินขนาดที่กำหนด เช่น การรับประทานยานอนหลับเพิ่มจำนวนมากกว่าที่แพทย์สั่งเป็นผลทำให้ไปกุดการทำงานของสมอง ทำให้หลับไม่ตื่นหรือตื่นมาอาจเกิดอาการปวดศีรษะรุนแรง ปากแห้ง มีอาการมึนงง เป็นต้น

จากที่กล่าวมาข้างต้นจะช่วยให้ผู้ปฐมพยาบาลได้เรียนรู้เกี่ยวกับชนิดของยา หลักการใช้ยาและข้อควรปฏิบัติในการใช้ยา เพื่อเป็นประโยชน์ต่อการใช้ยาปฐมพยาบาลได้อย่างถูกต้อง